

ГОДИНА VI

БРОЈ 7 ЈАНУАР 2015

КОЧУТКО

ЛИСТ УЧЕНИКА ОШ "ПЕТАР КОЧУТ" ЗЕМУН

„КОЧИЋКО”

лист ученика ОШ „Петар Кочић” Земун

ИЗДАВАЧ:

ОШ „Петар Кочић”

ЗА ИЗДАВАЧА:

Светозар Николић, директор

УРЕДНИЧКИ ТИМ:

Весна Босић

Милан Атанацковић

Јелена Вујић

Неда Лојовић

РЕДАКЦИЈА:

Данијела Вукосављевић

Ивана Урошевић

Снежана Ђукић

Тара Томић 7/1

Леа Денић 7/1

Петра Гојковић 5/2

Софија Станковић 5/2

Александар Ненежић 5/2

Лана Ристивојевић 5/2

Анђела Марковски 5/2

Симона Ђирић 5/2

Исидора Милутиновић 5/2

Леа Благојевић 5/3

ТЕХНИЧКА ОБРАДА:

Весна Босић

Милан Атанацковић

ФОТОГРАФИЈА:

Милан Атанацковић

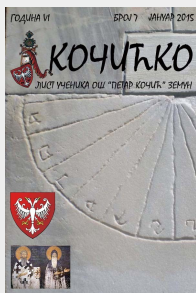
АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ:

ОШ „Петар Кочић”

Првомајска 79

Земун

Тел. 011/2196-149

Насловна страна: сунчани часовник
Светог Саве у Студеници

јануар, 2015.

„КОЧИЋКО” 2015.

Традиционално већ јануарски број нашег школског листа посвећен је Светом Сави.

Свети Сава (1174. или 1175-14. јануар 1236) је био српски принц, монах манастира Студенице, књижевник, дипломата и први српски архиепископ. Рођен је као Растко Немањић, најмлађи син великог жупана Стефана Немање и брат краљева Стефана Првовенчаног и Вукана.

Као младић добио је од оца Захумље на управљање. Међутим, Растко је побегао на Свету Гору и замонашио се у руском манастиру Светог Пантелејмона, где је добио име Сава. Касније је, са својим оцем, који се у међувремену замонашио и добио име Симеон, подигао манастир Хиландар.

Када је у Србији дошло до борбе за власт између Савине браће, он се вратио у Србију, како би зауставио рат. Истовремено се бавио просветитељским радом, настојећи приближити својим сународницима основе верске и световне поуке. Године 1219. Сава је од Васељенске патријаршије у Никеји изборио аутокефалност српске цркве са статусом самосталне архиепископије, а васељенски патријарх Манојло I Цариградски именовао га је за првог српског архиепископа. Остао је архиепископ све до 1233, да би га потом заменио његов ученик Арсеније. Више пута је путовао у Палесину. На повратку са једног од ходочашћа из Свете Земље 1236. смрт га је затекла у тадашњој бугарској престоници Великом Трнову. Савине мошти у манастир Милешеву пренео је краљ Владислав годину дана после његове смрти.

Савин култ у народу био је нарочито јак током робовања под Турцима. После једног устанка Срба против Османлијског царства, турски заповедник Синан-паша је 1594. наредио да се спале мошти светог Саве на Врачару. На месту за које се верује да се то десило подигнут је Храм Светог Саве. У Србији се дан његове смрти по грегоријанском календару (27. јануар) прославља као Дан просвете, тј. Школска слава.

Овогодишњи „Кочићко” посвећен је Немањићима, српској средњовековној династији, како због тога што је основала и развила српску државу и изнедрила првог српског просветитеља - Светог Саву, тако и због чињенице да је прошле године обележено 900 година од рођења Великог жупана Стефана Немање.

Новинарска секција

ПРИЧА СА НАСЛОВНЕ СТРАНЕ

Сунчани часовник Светог Саве у манастиру Студеница

слика 1. Јужни портал Богородичине цркве (стрелицом је означено место сунчаног часовника)(лево); сунчани часовник (десно, горе); детаљ часовне скале са секторима за 6. и 7. час (десно, доле) (фото. М. Тадић)

Сунчани часовник је уклесан 4 m изнад земље, у углачаном блоку сиво-белог мермера који је узидан уз јужни портал Богородичине цркве (сл.1, лево). Часовна скала је полукруг радијуса $r=21$ cm, подељен на 12 приближно једнаких часовних сектора, од којих последња три недостају (сл.1, десно, горе). Нема ни бацача сенке, водоравне шипке која је некада полазила из центра полукруга.

Бројчаник чине словне ознаке, јер у старословенском писму није било посебних ознака за бројеве. Словне ознаке, висине 20-27 mm, иду азбучним редом, с тим да се прескачу слова *Б* и *Ж*, а у улози шестике је убачен знак у облику преокренутог латиничног слова (сл.1, десно, доле) који је коришћен у XII/XIII веку (у то време, на пример, настало је *Мирослављево јеванђеље* у коме је исписивана иста ознака за шестичу).

Док је сунчани часовник био комплетан (са бацачем сенке), сенка водоравног штапа је прелазила преко сектора и својим правцем показивала доба дана. Сунчани часовник Богородичне цркве манастира Студенице, и сви часовници тога типа, карактеристични за европски средњи век, нису показивали часове званичног темпоралног часовног система него су сами собом диктирали посебан часовни систем - *ликовно темпорални часовни систем*. За људе европског и српског средњовековља та несагласност била је небитна.

Линије студеничког часовника су изубане, а бројке недоследно усмерене (сл.1, десно, доле): уклесао га је аматер, како би смо данас то рекли. А ко је то могао бити?

Знамо ко није - то нису мајстори који су вајали камене украсе тог портала, нити је то неко од „обичних” смртника, протомајстор га не би пустио да му аматерским радом „квари” углачану мермерну фасаду. Био је то неко ко никог није требао питати за дозволу (великодостојник), неко ко је видео света (у то време, светски путник = ходочасник), многе цркве и на њима сунчане часовнике. Дошао је, погледао јужни портал, и одредио место сунчаном часовнику. Од протомајстора је узео шестар, лењир и писаљку, чекић и длијето, попео се на већ постојећу скелу, исцртао и уклесао часовну скалу, и на крају између два горња блока поставио водоравну шипку.

Ко је могао бити тај „неко”, тај први српски часовничар? Знамо ко је био последњи часовничар српског средњег века, то је био српски монах Лазар који је у Москви направио први механички часовник 1404. године. Монах Лазар је у Москву дошао из манастира Хиландара. У *Хиландарском типичу* се први пут помиње реч „час” у смислу егзактне јединице за мерење времена у оквиру дана, а испред улаза у арсану хиландарског утврђења Хрусија (старог манастира Светог Василија) откривен је стари сунчани часовник „студеничког” типа. *Хиландар* – *Хиландарски типик* – *Хрусија* – *Студеница* – *ходочасник* – *великодостојник* – *сунчани часовник*: сви ти називи и појмови асоцирају само на једног човека - **Светог Саву**. Свети Сава је стигао је из Хиландара у Студеницу 1207. године, надгледао и лично учествовао у осликавању Богородичине цркве, а онда је једном приликом од протомајстора узео шестар, лењир и писаљку, чекић и длијето... и тако је настао студенички часовник, најстарији сачувани српски и јужнословенски часовник.

ЛИТЕРАРНИ КУТАК

СЛАВА СВЕТОМ САВИ

Добро већ знам шта су добра дела,
знам шта данас слави наша земља цела:
славе се мир, љубав и знање,
слави доброта и даривање,
славе поштење и хумана дела,
слава које се види и осећа
ако је душа чиста верујућа.
Погледај да књиге у школама царују
и жељнима знања све знање дају.
Погледај да се вера манастирима шири
и верницима душу ка спокоју мири.
Погледај да Саву следи земља цела
и видећеш ако будеш хтела:
да човек само без злобе и пакости
напредак и срећу себи доноси.

Добро већ знам шта су добра дела,
знам шта данас слави наша земља цела:
слави свога светитеља Саву –
радујмо се, децо, подигнимо главу!

Андреа Чучковић 3/3

27. ЈАНУАР

Отац Стефан мајка Ана
родише народу великана.
Немањићи пород цео
Србији је славу донео.
Ту су се српски корени развили
и пут напретка од Саве кренули.
У захвалност Светом Сави
сваки Србин овај дан слави.
Јер тога дана роди се све,
све оно најлепше што у историји започе.
Саву данас Срби славе,
њему у част славу праве.
Он је српско све најбоље,
благо које деца поје –
песмом среће и весеља
да нам буде нада већа
и у знању већа срећа.
И будућа поколења
Светог Саву прослављаће
јер Србији треба радост,
мудрост већа, здрава младост.

Татјана Раичевић 3/3

СВЕТИ САВА

Време рађа јунаке,
јунаке и учењаке,
време рађа људе праве,
људе попут Светог Саве.

Време рађа храбре борце
да од вере дижу дворце,
у дворцима ђаци славе,
иду путем Светог Саве.

Лука Главинић 3/1

СВЕТИ САВА

Одлучио мали Растко
да постане монах леп,
напустио родно место,
своју круну, своје све.

Свети Сава име доби,
пред Богом се преподоби
и посвети живот роду,
отаџбини и слободи.

Од тада га Срби воле
и његову славе славу,
па с љубављу ускликују:
„Поштујемо те, светитељу Саво!“

Милан Вуковић 3/1

СВЕТИ САВА

У маломе селу крај Новог Пазара,
мајка је своје чедо одгајала.
На мишиће своје љуљала га често,
по томе је име и добило место.
Мишчићи мали са људима скромним
Светога су Саву у свет испратили.
Игуман прави у Студеници је био,
овај принц млади Србију је прославио.
Као Растка рођеног, Света Гора га је
скрила,
а руски манастир даде му света крила.
Овај светац је велики, све српске
школе га славе
као просветитеља који децу води пут
културе праве.
Зато је Сава нама драг и мио
- дуго се, дуго у весељу славио!

Марина Кузман 3/1

СЛИКА: СВЕТИ САВА БЛАГОСИЉА СРПЧАД / УРОШ ПРЕДИЋ

О НАШЕМ СВЕТОМ САВИ

Свети Сава узвишена глава
Свети Сава велика школска слава
Свети Сава увек мисли на нас
И сваком детету школу покаже
Где ђаци уче и вредно раде

Учитељ наш држи књигу
И предаје права
Тај чика седе браде -
То је Свети Сава
Сва га деца много воле
И често му име зову
Да кроз школу са њим прођу
И до знања брзо дођу

Читао је многе књиге
И градио школе бројне
Јер је хтео да свом роду
Пружи наду и слободу

Лекције нове учите радо
Пошто нам Сава ту могућност даде
Јер уместо цара он монах је био
Богат је дворац манастиром заменио
И сада је он личност славна
Данас је он Школска слава

Вања Собоћан 3/1

Спаљивање моштију Светог Саве

Сваке године, 10. маја, Српска православна црква молитвено се сећа и обележава дан спаљивања моштију Светог Саве Српског. Године 1594. на београдском брду Врачар, турски војсковођа Синан-паша сурово кажњава Србе. Те године банатски Срби су подигли устанак против турске власти. Лик српског великана ношен је на заставама. Као казну за ову буну у крви угашеној, Синан-паша је наредио да се мошти највећег српског светитеља донесу из манастира Милешење, где су се налазиле преко 350 година и спале. То је требало да уништи светитељев велики култ у народу, а са њим и све наде за ослобођење од Османлија. Мошти Светог Саве биле су, по речима историчара, „извор српског државног легитимитета" и „симбол српских традиција о држави и независности". Како бележе савременици, овај злочиначки чин је био пропраћен непогодом, градом и олујом. Пепео просветитеља српског био је разнет на све стране.

*И где год је трунка пепела му пала,
ту је нова љубав к' роду засијала!*

Јован Јовановић Змај

СЛИКА: СПАЉИВАЊЕ МОШТИЈУ СВЕТОГ САВЕ / СТЕВАН АЛЕКСИЋ

Краљице и царице у доба Немањића

Важно место у историји Србије припада и женама њених владара. Од времена Стефана Немање долази до честих промена српских владарица. На то кога ће владар оженити утицали су најчешће политички интереси. Сам положај жена владарки током целе наше историје у великој мери је зависио од снаге њихове личности, али и васпитања које су стекле у својој породици. Пошто су краљица и царица које су живе у ово доба бројне, ви ћете овде читати само о неким.

Велика жупаница Ана – мајка Светог Саве

Велика жупаница Ана била је жена жупана Стефана Немање. Зна се да је била племкиња, али не и њено порекло. Родила је три сина: **Вукана, Стефана и Растка**, а такође и три ћерке: Вуку (Ефимију), док имена остале две ћерке нису познате. Живот велике жупанице Ане није се посебно разликовао од начина живота осталих српских жена. И њој је главни задатак био обављање кућних послова, неговање и васпитавање деце. Србија је у то време била сиромашна и неизграђена, па Немањина жена није имала ни приближно од оне раскоши и лепоте, коју срећемо касније за време других владара и њихових жена. Након што се њен најмлађи син Растко замонашио, подигла је женски Богородичин манастир у Расу. Када се Стефан Немања замонашио, замонашила се и она. Добила је монашко име **Анастасија**. Умрла је у Богородичином манастиру **21. јуна 1200.** године. Сахрањена је у припрати Богородичине цркве.

Краљица Јелена Анжујска - прва српска краљица која је постала светитељка

Краљ Урош Први оженио се **францускињом** Јеленом Анжујском. Водила је порекло богате лозе краљева. То порекло није тачно утврђено, али је познато да је била у сродству са Карлом I, краљем Напуља и Сицилије, који је у писму из 1273. назива рођаком. Свадбена поворка је ишла преко данашње Војводине, Шумадије и долином Западне Мораве, да би отуда на ушћу Ибра у Западну Мораву скренула у долину Ибра, све до почетка старог немањићког пута који је водио у Рас. По многим изгледима ово је могло бити у пролеће 1245. године. Да би што свечаније дочекао своју невесту, краљ Урош је обезбедио да се око пута који је водио низ Ибар, из долине Ибра ка Расу, са обе стране, засаде многобројни мирисни плави јорговани, који би је, поред лепоте и мириса, подсећали на њену родну Провансу, и да време свадбе удеси у пролеће када се они расцветавају. С обзиром на то да је засађеним јоргованима било потребно извесно време да се приме, израсту и цветају, мора да је од прошевине до свадбе протекло доста времена, или се краљ Урош, спремајући се за женидбу, са овим раније обезбедио. Са краљем Урошем је имала бар четворо деце: Драгутина (1251—1316), српског краља 1276-1282, Милутина (1253—1321), српског краља 1282-1321, Стефана (?) и Брнчу (?), кћерку удату за жупана Ђорђа. Једно време владала је областима: Зета, Требиње, Плав и Поибарје, у периоду када је држава била подељена на три дела, а преосталим деловима управљали су Драгутин и Милутин. Основала је прву женску школу у тадашњој Србији. Јелена је сакупљала сву **женску** децу без родитеља и пружала им удобност дома. Замонашила се у цркви Св. Николе у Скадру, где је као монахиња и умрла **8. фебруара 1314. године** у Брњацима. Најпознатија њена задужбина је манастир Градац (крајем XIII века) где је и сахрањена, као и црква светог Николе у Скадру где је замонашена. Обнављала је велики број светиња, међу њима и манастир светих Сергија и Вакха на обалама реке Бојане код Скадра. Помагала је пуно и католичке светиње. Легенда каже да се после три године од своје смрти јавила у сну једном монаху, те када су отворили њен гроб тело је нађено цело и очувано „као у роси“. Њено прво житије написао је српски архиепископ Данило II као житије прве српске краљице која је постала светитељка.

Симонида Немањић – најмлађа српска краљица

Краљица Симонида била је ћерка византијског цара Андроника II Палеолога и пета супруга српског краља Стефана Уроша II Милутина. Њени родитељи имали су много деце, али новорођена деца нису живела дуго, па су због тога били су очајни. Послушали су савет једне монахиње, која је предложила да се у току порођаја истовремено пред иконама дванаест апостола одржавају молитве и запали по једна свећа исте величине. По овом византијском обичају, новорођенче је требало назвати по апостолу испред чије иконе би свећа последња догорела. Пошто се најдуже одржала свећа пред иконом св. Петра, чије је првобитно име било Симон, Андроникова ћеркица је добила име

Симонида, апсолутно јединствено у византијској историји. Након склапања мира између српског краља Милутина и византијског цара Андроника II 1299, Андроник је понудио Милутину руку своје малолетне кћери, као гаранцију мира и пријатељства између две државе. Милутин је наине већ био у трећем браку са Аном, ћерком бугарског цара Георгија Тертера. Поред тога и друга супруга, угарска принцеза Јелисавета (Ержебет) још је била у животу, тако да је по црквеном праву српски краљ важио за бигамисту. Најзад, краљ је био не само четрдесетак година старији од мале невесте, већ и четири године од свог будућег таста. Византијски цар је Милутину тада званично препустио територије које је краљ дотада освојио као мираз за његову ћерку. Тиме је на идеолошком плану величина и част Византије и њеног цара сачувана, а у стварности вардарска Македонија и северна Албанија су заувек биле изгубљене.

Симонида је била позната по својој лепоти, њена фреска у манастиру Грачаница је једна од највреднијих фресака српског средњовековног сликарства. Фреска је делимично уништена, па тако на слици Симонида нема очи. Симонида је умрла после 1345. као монахиња, али историјски извори нису забележили Симонидино монашко име. Песник Милан Ракић је написао песму „Симонида“, а Милутин Бојић је написао драму „Краљева јесен“. Астероид 1675 Симонида који је открио астроном Милорад Б. Протић је добио име по Симониди Немањић.

Царица Јелена Асен – прва српска царица, мајка последњег владара из лозе Немањића

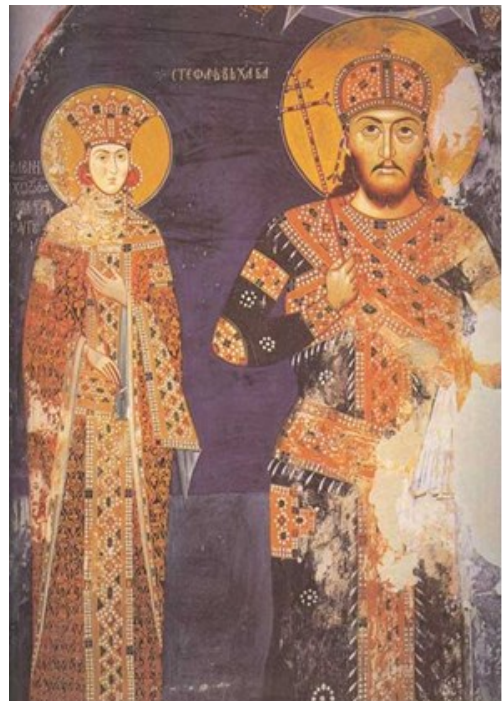
Стефан Урош Четврти Душан Немањић краљ 1331-1346. и цар 1346-1355. био је висок, сразмерно развијен и снажан, лепога лица, благе, стрпљиве нарави и изузетне храбрости. Рођен око 1308. године, као дечак живео је у прогонству у Цариграду, заједно са ослепљеним оцем, мајком Теодором и братом. Имао је око 13 година када је постао савладар свог оца (1321). Од првих младићких дана доказивао се у бојевима против Бугара, Грка и Босанаца. Врло млад, у 22. години, постао је самостални краљ Србије. Душан је склопио брак с принцезом Јеленом о Ускрсу 1332. године у Скопљу. Венчање је одржано у цркви Светог Ђорђа. За ту прилику саграђен је нови мост на реци Вардар, преко кога је прво прешла Јелена. Браком с бугарском принцезом Јеленом, Србија и Бугарска постале су велики пријатељи. Душан се обавезао да неће помагати очевој сестри Ану и њеног сина Јована Стефана да поврате бугарски престо, који су уточиште нашли у Дубровнику, а Бугари су се обавезали да неће имати освајачке претензије према Македонији. Краљица Јелена била је изузетно лепа, стасита, али и паметна, мудра и одлучна жена. Душан је врло често користио ове њене особине. С његовим допуштењем Јелена је неретко, а понекад и пресудно, утицала на његове политичке потезе. Јелена је настојала да често буде уз мужа. Према мемоарима Јована Кантакузина, пратила је мужа и у ратним походима. У више повеља Душан помиње Јелену као христољубиву и благодаровну. Много је читала и монаси по манастирима су за њу преписивали многобројне књиге.

У време највећег успона, када је Србија била највећа и најјача сила на Балкану, и војно и економски, историјски узлет Србије је нагло заустављен. Цар Стефан Душан, с правом називан Силним, изненада је умро, 20. децембра 1355. године у 48, или пре у 49. години. Не зна се ни где, ни како. Претпоставља се да је био отрован. Царица Јелена и син Урош, с властелом, сахранили су га у његовој задужбини, у велелепном Арханђелском манастиру, у Призрену. Недуго после смрти цара Душана, царица Јелена се замонашила као монахиња Јелисавета. И као монахиња је била политички активна. После смрти сина Уроша, царица мајка Јелена је, очекивано, изгубила сваку вољу за животом. Одрекла се политичке активности и подвргла строгом испосничком животу. Умрла је новембра месеца 1376. године. Сахрањена је покрај цара Душана у његовој задужбини.

Крајем 1348. године, Европу, па и Балкан, захватила је куга. Цар Душан је, заједно са сином Урошем, али и царицом Јеленом, отишао на изоловану Свету Гору. По светогорским правилима, свим женама, без изузетка, био је забрањен боравак на Атосу. Царица Јелена била је изузетак. Постоји, међутим, мишљење да ни Јелена није била на Атосу, већ да је за њу изграђен посебан простор ван Свете земље.

ХИЛАНДАР ПРЕДСТАВЉА ЈЕДНО ОД НАЈЗНАЧАЈНИЈИХ СРЕДИШТА СРПСКЕ КУЛТУРЕ И ДУХОВНОСТИ. КРОЗ ВЕКОВЕ, РЕЛАТИВНО ЗАШТИЋЕН ОД НАПАДА И ПЉАЧКАЊА, У СИГУРНОСТИ СВЕТЕ ГОРЕ АТОНСКЕ И ЊЕНЕ АУТОНОМИЈЕ, БИО ЈЕ ПОШТЕЋЕН СУДБИНЕ КОЈА ЈЕ ЗАДЕСИЛА СКОРО СВЕ ДРУГЕ СРПСКЕ МАНАСТИРЕ. У ХИЛАНДАРУ ЈЕ ОЧУВАНА НАЈБОГАТИЈА КОЛЕКЦИЈА ОРИГИНАЛНИХ СТАРИХ РУКОПИСА, ИКОНА, ФРЕСАКА, ТАКО ДА ОН У ДАНАШЊЕ ВРЕМЕ ПРЕДСТАВЉА НАЈЗНАЧАЈНИЈУ РИЗНИЦУ СРПСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ КУЛТУРЕ УОПШТЕ.

СЛИКА: КРУНИСАЊЕ ЦАРА ДУШАНА / ПАЈА ЈОВАНОВИЋ

Одевање у доба Немањића

У доба Немањића људи су се облачили скромно без упадљивих детаља. Мушкарци, док су били напољу на главама су имали капе, то су углавном биле шајкаче или шешири, док су на себи имали широке панталоне, беле кошуље и ручно плетене јелеке (прслукe). Жене су на главама носиле украсне мараме и широке хаљине. Деца се у одевању нису пуно разликовала од одраслих. Бебе су у то време биле умотане у парче тканине. Одевање се мењало годинама и вековима све до данас... И још увек се мења. Земљорадници и пастири носили су једноставну одећу, углавном прављену у кућној радиности и код сеоских занатлија, израђену од најпростијих материјала, конопље, вуне, коже домаћих и дивљих животиња, ређе лана, а само изузетно од памука. Била је једноставно кројена и није се много разликовала од оне донете из прапостојбине, као ни одеће осталих номадских племена тог доба.

Мушка сеоска ношња се разликовала од женске по ношењу панталона, које су се називале гаће, пеленгаће, пеленгри, беневреци, бечве. Прављене су од кудеље или лана и биле су различите дужине - досезале су до листова, колена или су само покривале бутине. Преко гаћа се, као доња хаљина, лети једина, носила кошуља. Крој је био различит, најједноставнији је имала **клинара** или **цијелара**, тако названа према два клина који су додавали целим предњим и задњим странама са неукројеним рукавима, а преко вунена или костеретна хаљина, која је у брдским крајевима ношена лети. Клашњама се називало и грубо вунено сукно које су израђивали пастири. Осим за прслукe, оно је коришћено и за шивење мушких одела и монашких риза, а од њега су израђивани покривачи. Поред небојане, беле вуне, употребљавала се природна црна вуна, као и бојена, модра и црвена. На ногама су имали једноставну обућу - опанке прављене од нештављене коже или платна, а око листова су увијали платнене или вунене траке које су причвршћивали везивањем, или су навлачили нешто као вунене чарапе без наглавака.

Женска сеоска ношња се не може на јединствен начин описати јер су извори двојаки (писани и ликовни) неподударни и из различитих су периода и предела. Најраније словенско **женско одело, као и мушко**, био је **рубаш** - дугачка кошуља од грубог платна или конопље, која је често била вероватно једино њихово одело. Преко рубаша удате жене су стављале доле једну врсту сукње прегаче - **поњаву**, а горе разне врсте кратких хаљина. Зими су се жене умотавале у крзна. На ногама су имале обућу која се састојала од комада коже чији су се крајеви подизали и повезивали око ногу. Плетена обућа од лике звала се опута. Ципела се спомиње тек у 10. веку, као и чизма.

Грађанска одећа

Закон о рудницима, који је почетком 15. века (1411.г) издао деспот Стефан Лазаревић, представља **најзначајнији писани извор** о српској средњовековној **грађанској одећи**, јер даје номенклатуру тадашњих одела. У њему се описује следећа врста одеће: **сукња** женска и мушка са дугмадима, од вунене материје, **бархан** женски и мушки од сомота, **кунтуш** мушки, горње одело са висећим рукавима, женска горња одећа **мрчни пласт** и **кавас**, одело украшено везом са висећим рукавима и **свита** свечано војводско одело.

Основни доњи одевни предмет обичних грађана, али често и основна главна одећа била је **кошуља**, израђивана од ланеног или конопљиног платна, док је основни горњи одевни предмет била **сукња (гонела)**, прављена од сукна. Горњи одевни предмет био је мрчни плашт или мрчина. У одећу сложенијег кроја, спадали су кунтуш и кавад, познати одевни предмети и у византијском костиму. Жене из богатијих градских породица биле су одевене као и властелинке. Носиле су свилене кошуље украшене везом, дуге хаљине од чоје са пуцадима на грудима и рукавима. По једном другом опису женска српска ношња се састоји од дугачке затворене тунике, која има спреда мали прорез закопчан дугмадима.

Властелинска одећа

За разлику од народне ношње, ношња властеле у Србији доста је добро позната захваљујући низу сачуваних ктиторских портрета, почевши од 14. века, када се разни племићи појављују као ктитори многих задужбина. Одело је дугачко до пета или чланака. У кроју и начину украшавања огледао се утицај Византије, али постепено почињу да струје утицаји са запада.

Дуга туника уских рукава била је богато украшена везом свиленим концем или срмом, каткада и бисерима и драгим камењем и са појасом који је падао на кукове. Преко тунике је ношен везом украшен огртач, напред придржаван скупоценим фибулама или обичним иглама. Почетком XV века одело је постало краће, шире и оперважено крзном. Одела су прављена од луксузних италијанских и фландријских тканина, а радо су се носиле скупоцена крзна. Властела је на главама носила веома високе капе, налик на митре, украшене скупоценим драгим камењем, односно неку врсту круне тзв. **coје**, а на ногама чизме. Најчешћи вид властеотског одевања у Србији у средњем веку, свакако је је дуга, тесно скројена хаљина, са кратким или дугим уским рукавима, која се копчала напред и могла имати пришивене златоткане траке на оковратнику и целом дужином.

Владарска одећа

Владарска одећа је најчешће приказана на фрескама, што је и разумљиво. Српски владарски костим проистекао је из византијског. С једне стране, одражавао је владарску моћ, а са друге имао је дубоко духовни значај. Најстарији приказ српске владарске одеће датира из 11. века и приказује владара у туниси беле боје са плавим детаљима, широком бордуrom и дугим узаним рукавима са украсним тракама. Владарски огртачи су били богато украшени. Потпуно развијен церемониални царски костим први пут је користио краљ Урош и његова жена Јелена Анжујска. Краљевске круне су све до владавине цара Душана биле западњачког карактера. Постоји само један сачуван примерак дела одеће неког српског средњовековног владара. То је хаљина кнеза Лазара коју је имао на себи када је погубљен у Косовској бици. Ова хаљина данас се чува у Музеју православне цркве у Београду. Она има облик тунике, горе је ужа

Ср. 11 Београд, Музеј Српске православне цркве, Хаљина кнеза Лазара, средњи век

а доле шири и дуга је 1,36 метара. То је доња хаљина са рукавима која се закопчава дугмадима напред по целој дужини. Око врата и по рубу где се закопчава има бордуру од сребрне жице. Хаљина је од сивле црвенкасте боје по којој иду зелене шаре. Хаљина је сашивена свиленим ружичастим концем. Дугмад на хаљини су од белог конца а на њима је метална плочица као медаљон. Рупице за дугмад опшивене су плавим свиленим концем. Старији описи говоре да је била украшена и бисерима али њих више нема.

Владарски орнат – свечана царска одећа, који се састоји од круне, тунике, обуће и владарских инсигнија био је под византијским утицајем, али се мењао током времена. До половине 13. века то је до колена дуга бела туника са нешто дужим огртачем хламидом који се прикопчава на средини груди, али са јачањем српске државе, њене политичке и економске моћи, орнат се све више приближава византијском. Од половине 13. века туника је припијеног кроја, има узане рукаве, дуга до чланака, по правилу је од црвене или тамнољубичасте скупоцене свиле или плиша, богато извезена свиленим концем или златом, односно сребрном срмом у биљним мотивима. Тунику су украшавали: оковратник украшен везом и златом који допире до рамена, украшена бордура читавом дужином мантила по средини напред, затим украси око рукава изнад шака и изнад лактова.

Огртачи су рађени различито у различитим периодима: дуги са нешто ширим рукавима од рукава на туникама, или са кратким рукавима, или без рукава. Зимом су владари и богатија властела носили огртаче - бунде прављене од крзна, који су се закопчавали скупим копчама – запонима. Лакшим, финим крзнима опшивани су и рубови на туникама, мантилима или плаштевима. На ногама су чизме.

Владарске инсигније – знамења која су обележавала власт и достојанство, које су се добијале крунисањем, чинили су: круна - стема најпре полулоптастог облика, која се састоји се металног дела са крстом на врху и црвене штофане подлоге. Од краја 14. века круна губи црвену капу и остаје отворена по западњачком узору. Напред на средини налази се украсна плочица орфанос, на врху је крст, а са стране висе обоци. Ту су и скиптар или жезло који има облик крста и обавезна акакија – симбол власти и владарског чувања Божјег закона, која се јавља најчешће у облику свитка. У свакодневним приликама владари су уместо лороса носили преко огртача опасач велике вредности везен златном или сребрном срмом и украшаван филиграном или златним плочицама.

Женску владарску одећу је чинила хаљина обично црвена са дугачким рукавима и звала се гранаца. Најбољи пример је одећа краљице Симониде насликана на фресци у манастиру Студеница: обучена је у раскошну хаљину широких и веома дугих рукава, украшену лепим флоралним мотивима (љилима и палметама), а манијакис и лорос су јој покривени драгим камењем, бисерима и златним тракама, на глави носи отворену зупчасту круну, такође украшену бисером и драгим камењем, а крупни обоци јој висе на бисерним нискама. Одећу је употпуњавао огртач који се спреда везивао. Симонида као и неке друге царице су, следећи своје супруге, и саме преузимале инсигније, тако да се могу видети са скиптром, акакијом и другим, искључиво владарским обележјима.

Тканина од које је израђивана одећа набавља се у Византији, али и са запада, пре свега из Италије, тако да се на тлу Србије сакупљају луксузне источне и западне тканине богатих декоративних мотива. Оне су израђиване од свилених нити са утканим златним и сребрним жицама.

Од накита, који је био привилегија владарских породица и властеле, много је ношено скуповено прстење, које је по потреби и специјално обликовано и служило као печат. И мушкарци и жене су око врата носили крст. Жене су много носиле минђуше, које су у 14. веку биле израђене у облику великих кругова од злата и сребра са читавим малим богатством од инкрустираних бисера и разног драгог камења.

Манастири и цркве Немањинког времена

На територији Србије има 212 манастира, од којих су 54 проглашена споменицима културе. Сопотани (са манастиром Ђурђеви ступови и црквом св. Петра и Павла), манастир Студеница, средњовековни споменици на Косову (манастири Дечани, Пећка патријаршија и Грачаница и црква Богородица Љевишка) увршћени су у УНЕСКО-ву листу светске баштине.

У најранијем периоду хришћанског живота, било је неопходно имати место окупљања верника због богослужења, причешћа и вршења основних обреда који су у оквиру живота хришћана. У првим вековима развоја хришћанства формиране су богомоље. То су биле дрвене цркве које су веома трошне и временом су пропадале. Зачетник српског монашког живота је Растко Немањин, најмлађи син Стефана Немање, који је отишао на Свету Гору и примио монашки постриг којим је добио име Сава. Теодосије је записао да је Свети Сава најпре правио мале црквице, које су биле и од дрвета и од камена.

Манастири са својим фрескама представљају изузетне споменике културе у области сликарства и архитектуре. На основу цркава и манастира знамо како је у давним временима Србија била снажна, богата, организована и лепа, а знамо и како се живело на њеном двору. Српски средњовековни манастири били су црквено-административни центри, седишта патријарха, митрополита и епископа. У њима су сахрањени бројни српски владари, властела и црквени великодостојници. Они су чували националну свест и православну традицију. Ту су се одржавали народни зборови и скупштине на којима су донете многе важне одлуке. Данас су манастири важан део наше историје.

Тешко је на овом малом месту представити читаво Немањинко ктиторство, зато ћемо вам представити само оне грађевине које су у нама изазвале посебну позорност.

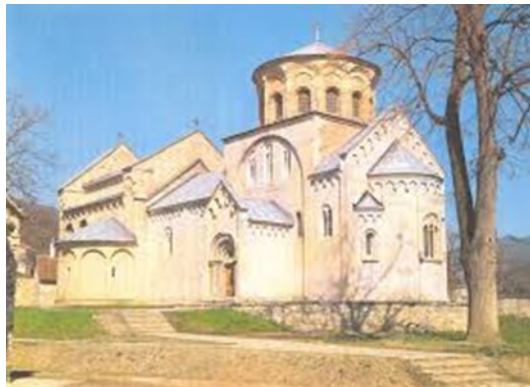
Манастир Студеница

Манастир Студеница је задужбина Стефана Немање, који је УНЕСКО 1986. уврстио у листу Светске културне баштине Уједињених нација. Налази се у шумовитом делу, између планина Радочела и Чемерне. Пред сам крај живота, а под утицајем најмлађег сина Саве, Немања се 1196. г. заномашао у Студеници, добивши име Симеон, а затим је прешао у Свету Гору и са својим сином Савом основао је манастир Хиландар. У Хиландару је 1199. г. преминуо. До 1215. г. Сава је био архимандрит манастира Студеница, који је у то време био црквени центар Србије. Сава је пренео тело свог оца из манастира Хиландар у манастир Студеница и ту га је сахранио. Преневши очеве мошти у Студеницу обезбедио јој је статус Велике Лавре. Студеница постаје политички, културни и духовни центар Срба. Сава је написао Типик, правила о понашању чији је први део посветио Немањином животопису. То је прво српско књижевно дело. Студеница је данас изузетна због својих фресака. Натпис у цркви открива да је њено живописање започето у време Немање, настављено у време Вукана, а претпоставља се да је у оштећеном делу натписа и име Стефана Првовенчаног. Овде су још сахрањени синови Стефана Немање, Вукан и Стефан. Манастир Студеница је познат по Савиној трепезарији и спомен-обележју прве болнице на тлу Србије.

Поред Богородичине цркве, која нам је најпознатија, овде се налазе и три мале цркве, параклиси, посвећене Св. Николи, Св. Јовану и Богородичиним родитељима Ани и Јоакиму, која је позната као Краљева црква по градитељу краљу Милутину.

Богородичина црква

Богородичина црква грађена је између 1183. г. и 1196. г. и налази се у средини манастирског комплекса. По предању, Немања је, изгубивши битку, у сукобу са византијском војском цара Манојла II Комнена, 1172. године, одведен као живи сведок победе у Константинопољ. Ту је и заточен у манастиру Богородице Добротворке. Молећи јој се за избављење, Немања се заветовао да ће јој, ако га избави из заточеништва, подићи најлепши манастир. По избављењу, Немања је тај завет испунио. Главни храм студеничког манастирског комплекса посвећен је Богородици

Добротворки, Евергетиди. Након замонашења Стефана Немање, цркву су довршили његови синови Стефан Првовенчани и велики кнез Вукан. Богородична црква је најзначајнија грађевина манастира Студеница. Он представља једнобродну грађевину са наосом, олтаром и припратом. Фасада цркве изграђена је од мермера из ближег мајдана на Радочелу. Унутрашњост цркве је обogaћена фрескама које спадају у највиши ред остварења светског сликарства. Фреске у Богородичној цркви настале су у три епохе. Најстарији слој потиче из 1209. год. Године 1569. год. црква је реновирана. Од Немањића су, у Богородичиној цркви, поред Немање, сахрањени и краљ Стефан Првовенчани, Вукан и његов син Ђорђе, као и унук краљ Радослав.

Црква Светог Ђорђа

Црква Светог Ђорђа, позната као Ђурђеви ступови, налази се близу Новог Пазара. То је заправо манастир који је подигао Стефан Немања од 1170. г. до 1171. г. и то је његова прва задужбина. Црква је осликана око 1175. Манастир је уврштен у светску културну баштину и под заштитом је УНЕСКО-а. Манастир постоји већ преко 830 година, а од тога је 300 година у рушевинама и 40 година се обнавља. Данас је манастир великим делом обновљен. Године 1268. после Дежебског сабора, први пут га је обновио краљ Драгутин. Објект је претрпео тешка оштећења и када су у Аустро-Турском рату 1689. г. спалили манастир и када су у Првом балканском рату 1912. г. Срби ударали цркву топовима јер су у њу ушли Турци.

Године 1941. Немци су користили камен са цркве за изградњу својих грађевина. Црква Светог Ђорђа припада најранијој групи споменика „Рашке школе“. То је грађевина на којој се истичу три одвојене целине. Прва целина чини правугаони наос са куполом, која лежи на аркадама са стубицима. Други део чини трочлани олтарски простор. Трећи део је припрата са две куле. Фреске у цркви из 1175. г. прилично су оштећене, али нам ипак омогућавају да знамо како се то сликало у доба Немањића. Други слој фресака је насликан 1282. г. у време обнављања манастира. О посебном значају манастира, поред старих биографских текстова, говори и изузетан положај манастира подигнутог на самом врху истакнутог узвишења, као и особена архитектура цркве светог Ђорђа са две куле-столпа/ступа који су дали каснији назив и цркви и манастиру - Ђурђеви ступови.

Петрова црква

Поред пута са десне стране, на улазу у Нови Пазар, на једном узвишењу налази се Петрова црква. Она представља најстарији споменик српске црквене архитектуре. Пре но што је зидана црква, на том месту био је ранохришћански објекат зидан у VI веку, који је подигнут на темељима илирског кнежвског Тумула из V века. Петрова црква надзидана је за време кнеза Часлава. Ту је Стефан Немања поново крштен. Унутрашња декорација сачувана је у фрагментима. Најстарије фреске потичу из X века. То су цветни и геометријски орнаменти изведени гребањем у свез малтер. Црква је преправљена након Другог светског рата. Покрај цркве је и гробље са интересантним споменицима. Ови надгробни споменици представљају најубедљивије сведочанство о животу и деловању људи у прошлости. Из периода XII и XIII века потичу и споменици у облику ниског сандука са контуром људске главе на горњој површини који се налазе око Петрове цркве. На подручју цркве најпотпуније су репрезентвани мермерни споменици Студеничке школе. Већина ових споменика има облик крста, а известен број има облик трапеза и правоугаоника. На овим споменицима који потичу из периода од XVI до XIX века су представљене главе покојника, које су често комбиноване са геометријским или флоралним орнаментима. Најстарији ликови су дати у рељефу и рађени су као самостална представа. Орнаментални систем, на млађим споменицима, најчешће прати лик покојника, док се код најмлађих споменика претаче у стилизацију, која се трансформише у чисту орнаментику где се форме исцртавају цирклом.

Манастир Тресије

Манастир Тресије налази се на северним падинама Космаја и основан је 1309. г. у време краља Драгутина. Посвећен је светим архангелима Михаилу и Гаврилу. Назив Тресије је добио по потоку који извире поред манастирских зидина. Манастир је био паљен од стране Турака, тако да од старих фресака није ништа сачувано, рушен је и обнављан више пута. Прва обнова по доласку Турака била је 1709. године када га је обновило братство Манастира Раковица. Срушен је поново крајем 18. века и обновљен 1936. Тада је почела изградња конака, али је Други светски рат то прекинуо и касније је камен утрoшен на изградњу Хотела „Хајдучица“.

Манастир Сопoћани

Манастир Сопoћани налази се на извору реке Рашке, 15 км од Новог Пазара. Подигао га је Урош Први близу сопота - извора реке Рашке - у Расу, средишту српске средњевијековне државе. Градња је завршена око 1265. г. Црква у манастиру Сопoћани је посвећена Светој Тројици. У току изградње манастира, краљу је преминула мајка Ана Дандоло, која је сахрањена у такозваној „Женској цркви“. Манастир Сопoћани је замишљен као породични маузолеј. Услед тога, манастир је још током изградње уобличен и као породична и као гробница људи најоданијих краљу Стефану Урошу I. За краља је припремљен обележен саркофаг од црвенкастог мермера, на традиционалном месту, у југозападном наосу цркве. Осим краља и његове мајке у манастиру су сахрањени и архиепископ Јoаникије I, чији је гроб прекривен саркофагом од црног мермера, први игуман манастира и кнез Стефан, млађи Вуканов син. Краљ Стефан Урош I није одмах након смрти био сахрањен у манастиру. Наиме, њега је 1276. године са престола збацио најстарији син Драгутин. Након овог догађаја, Урош се замонашио и повукао у неки манастир у Хуму, а дотадашња ктиторска слика у наосу манастира је уништена и замењена новом која такође приказује Уроша са моделом цркве у рукама како прилази Христу, предвођен својим прецима, Стефаном Првовенчаним и Стефаном Немањом уз посредовање Богородице, док га прате синови Драгутин и Милутин. Тек након 1282. године и доласка на престо краља Милутина, тело Уроша I је пребачено у припремљен гроб у манастиру. Сопoћани су по први пут страдали 1389. год. након Косовског боја. Крајем 17. века, манастир је уништен, купола и кров били су срушени. Такав је био 200 г. Реконструисан је 1929. г.

Стручњаци су оценили да је сопoћански живопис најквалитетније и стилски најчистије остварење овог времена у сликарству Византије. Овде су први пут у нашем сликарству илустровани Васељенски сабори, библијске приче о Јосифу, Страшни суд и Родовно стабло Христово. Посебно је значајна историјска композиција „Смрт краљице Ане Дандоло“: изнад краљичиног одра стоји њен син краљ Урош са својим синовима Драгутином и Милутином и осталим члановима владарске породице. Испред одра клечи краљица Јелена, жена краља Уроша.

Грачаница

Грачаница је једна од последњих задужбина краља Милутина. Подигао ју је у близини Липљана, на рушевинама цркве Свете Богородице грачаничке - како је записао Милутин 1321. године. Манастир је страдао у време Косовске битке и знатно је реконструисан тек у другој половини 16. века. Архитектура Грачанице сматра се врхунцем српског градитељства у духу византијске традиције. Основу храма чине два уписана крста, један у другом, од којих је централни вертикално избачен па је због тога и централна купола степенасто подигнута увис.

Црква је зидана у наизменичним редовима од тесаника и опеке. Осликана је у српској средњовековној традицији. Међу фрескама је Лоза Немањића, од Немање до Милутина, фреске које приказују родослов династије Немањића, копија из манастира Дечана, речит документ о власнику Грачанице, затим лик краљице Симониде, жене краља Милутина и кћери византијског цара Андроника II. На зидовима ове цркве такође се могу наћи и портрети српских архиепископа и патријараха као и погребна сцена грачаничког митрополита Дионисија. Грачаничка ризница је уништена у пожарима 1379. и 1383. У манастиру се и данас чува збирка старих икона, међу којима је значајна икона Христа Милостивог из 14. века која је јединствена по својим димензијама (269 cm x 139 cm).

Милешева

Манастир Милешева налази се на шестом километру од Пријепоља на реци Милешевци.

Рашки по стилу, подигао га је краљ Стефан Владислав (1234—1243) у првој половини XIII века као своју задужбину, а у њој је и сам сахрањен. У припрати, коју је краљ Владислав доградио 1235. године, положио је мошти свог стрица светог Саве. Њих су Турци 1594. године приликом освајања пренели на Врачар (Београд) и спалили, у покушају да слома српски дух. У манастирској цркви 1377. године за краља Србљем и приморјем крунисан је Твртко I Котроманић, сестрић цара Душана.

Фреске Милешеве се убрајају међу најбоља европска остварења 13. века, а од њих најпознатији је *Бели Анђео*, која је у склопу фреске (Мироноснице на Христовом гробу). Поред *Белог анђела* друга ремек-дела су Богородица из Благовести и Ктиторска композиција са портретом краља Владимира. Ова дела, такође, представљају и највеће домете сликарства тог доба у Европи.

Историјски портрети: Иконографија Немањића, на јужном зиду краљевић Владислав, а на североисточном ликови Немање, Светог Саве, Стефана Првовенчаног, Радослава и Драгослава.

Српско-словенски језик

Ширење писмености и хришћанства код Словена започело је 863. године. Писменост су ширила солунска браћа Ћирило и Методије. Они су црквене књиге превели на старословенски језик. То је био први књижевни језик свих Словена. Ћирило је створио прво писмо - глаголицу, која је била у употреби јако кратко. Ученици Ћирила и Методија, Климент и Наум, створили су друго писмо ћирилицу које је у употреби и данас. Први књижевни језик код Срба је био српско-словенски. То је српска редакција старословенског језика. Овим језиком написана су сва средњовековна житија. Најстарији сачувани споменик написан овим језиком је *Мирослављево јеванђеље* с краја 12. века, а правни документ *Душанов законик* је из 14. века. Српско-словенски је био у употреби до уласка руско-словенског у XVIII веку. Најпознатији писац из овог периода је Свети Сава.

Период 12. век је време редакција или рецензија у развоју језика код словенских народа. Једини начин умножавања књига било је преписивање. Свештеници су, преписујући књиге, што намерно што случајно, уносили речи из народног језика. Тај поступак се назива редакција или рецензија. Ово ће дати нову фазу у развоју језику код Срба која ће се звати српско-словенски или црквенословенски језик.

На двору Немањића преписивале су се најпре књиге које су биле апокрифне (што значи лажне - нису писане о нама већ о другима). Врло брзо настаје оригинална књижевност (наша сопствена, о нама). Свети Сава ће написати житије (биографију) о Стефану Немањи, своме оцу. Касније ће Доментијан и Теодосије написати житије о Светом Сави.

Најстарије сачуване књиге српске редакције старословенског језика су:

Мирослављево јеванђеље (око 1185)

Вуканово јеванђеље (1197—1199)

Паримејници из прве половине XIII века (Београдски, Хиландарски и Петровградски)

Братков минеј (1234—1243)

Требник (крај XIII века)

Зборник попа Драгоља (почетак XIV века)

Најпознатија српска средњовековна житија написана српско-словенским језиком:

Свети Сава „Житије Светог Симеона”

Стефан Првовенчани „Житије Светог Симеона”

Доментијан „Житија Светог Саве”

Теодосије „Житије Светог Саве”

Архиепископ Данило II „Житија краљева и архиепископа српских”

Григорије Цамблак „Житије Стефана Дечанског”

Константин Филозоф „Житије деспота Стефана”

Патријарх Пајсије „Живот цара Уроша”

Мирослављево јеванђеље

Мирослављево јеванђеље је најзначајнији ћирилични споменик српске и српско-словенске писмености из 12.века. У њему су заступљена два правописа:

-зетско-хумски и

-рашки.

Мирослављево јеванђеље је настало по захтеву захумског кнеза Мирослава, брата рашког великог жупана Стефана Немање. Ова књига је, у ствари, превод грчког јеванђелистара цариградске цркве Св. Софије. Књига је написана на пергаменту словима тзв. уставне **ћирилице**, а украшена је са три хиљаде стилизованих минијатура и иницијала, у боји и злату. У основном делу текста заступљена су два правописа српско-словенског (српске редакције старословенског језика) - зетско-хумског и рашког, а у начину како је обликована ћирилица осећа се њена генетска веза са **глагољицом**, док је орнаментика обележена снажним западним, романским, утицајем.

Душанов законик

Душанов законик (у старим преписима се називао Закон благовјернаго цара Стефана) је, уз Законоправило Светог Саве, најважнији закон средњовековне Србије.

Донет је на сабору властеле и црквених великодостојника, одржаном на Вазнесење Господње, 21. маја 1349. године у Скопљу и допуњен је на сабору одржаном 31. августа 1354. године у Серу.

Закон је усвојен са циљем да се српска држава уреди прописима који би важили за цело царство и подједнако за све поданике.

Душанов законик је садржао 201 члан, али се, у зависности од сачуваног преписа, састоји од 135 до 201 члана. Законик сачињава јединствену правну целину заједно са два византијска правна акта: Закон цара Јустинијана (Јустинијанов зборник) и скраћена Синтагма Матије Властара.

Занати у доба Немањића

Уз пољопривреду, којом се бавио највећи део становништва у средњовековној Србији, природно су се развијали и занати. Сеоски живаљ је, првенствено за своје потребе, био вичан да прерађује вуну, лан, конопљу, да израђује разне алатке и оруђа од дрвета итд, али не и оруђе од метала. То је био посао сеоских ковача, који су се, иако и сами земљорадници, ипак претежно бавили својим занатом. По селима и манастирским властелинствима, радиле су и друге занатлије – *зидари*, *дрводеље*, *грначари*, *стругуни* (који су се бавили штављењем и прерадом коже), *уздари* и *седлари*; *шаваца* (кројача) је постојало неколико врста: шавци кожушни (кожухари) били су мајстору за израду кожуха, шавци свити шили су одећу од тканине, а шавци скорњани су правили чизме. Изради оружја и бојне опреме, поклањала се, наравно, изузетно велика пажња, па је на сваком већем властелинству било мајстора за прављење стрела, лукова и штитова, док су се ковањем мачева бавили само специјализовани ковачи – мачари.

Највећи број вештих занатлија постепено се населило по градовима, где срећемо још и *гребенаре*, *ткаче*, *цнгаре* (обућаре), *клобучаре*, који су израђивали капе, и *златаре*. Живот у градским насељима захтевао је и другачије снабдевање животним намирницама, тако да се у њима појављују и *месари*, *пекари* односно *пекарице*, *пиљарице*, *крчмари* и *крчмарице*. Све занатлије називане су општим именом *мајстори*, а они највештији, способни да обаве најсложеније послове из своје струке звани су *протомајстори*. Под утицајем са стране, нарочито у Србију досељених Саса, неки занати добијају немачке називе, па се већ у средњем веку код нас помињу *инајдери* и *шустери*.

Немачка стручна терминологија била је најраспрострањенија у рударству, пошто је по рудницима радио већи број Саса. Сматра се да су ти немачки мајстори - рудари дошли у Србију половином XIII века, а свакако пре 1254, што је дало велики подстрек рударској привреди. Саси су донели бољу технологију и организацију производње и увели посебно устројство рударских насеобина. Најстарије најзначајније насеље Саса налазило се у Браковљу код Мојковца, а убрзо су и основана и друга, међу првима на Руднику.

Искоришћавање рудних налазишта у Брскову није било дугог века, али су зато пронађена друга, још богатија. Најважнији су били рудници олова, сребра, гвожђа и бакра. Злата је било знатно мање, најчешће као примесе уз друге метале. Богата налазишта сребра и олова постајала су на Косову и Метохији и на Копаонику, на Подрињу и на Руднику, док су рудна богатства Србије мање коришћена. Најбогатија налазишта са примесама злата постајале су око Новог Брда у жупи Тополници, данашњој Кривој Реци, на Косову. У доба највећег искоришћавања новобрдских рудника српски владари су на име царина добијали годишње по сто до двеста хиљада дуката. Приходи од осталих били су мањи, мада ипак знатни. Највише се одвајао Рудник, али су временом постајали све важнији и рудници на Копаонику, мађу њима Трепча, Плана, Беласица, Ковачи, Ливађе, Запланина, Остраћи и Копорићи. Западно од Ибра било је налазишта на планини Рогозни. У истом подручју се, вероватно, налазио највећи рудник гвожђа - Глуха Вас, односно Глухавица.

Велика манастирска властелинства користила су сопствене руднике гвожђа, па су тако Дечани имали рудник у Алтину (северну Албанију), манастир Св.Арханђела код Призрена “на Трстеној”. Нешто касније (у XIV и XV веку) почела се водити руда и дуж десне обале Дрине, где су се налазили рудници Липник и Трешњица, потом Црнча, Бохорина, Зајача и Крупањ. Ту се добијало сребро и олово, а на Руднику сребро, олово и бакар – око Великог и Малог Штурца. Најчешћи трагови рударске делатности ту се налазе око изворишта реке Јасенице и у долинама Деспотовице и Мајданске реке.

Петра Гојковић 5/2

Спортске активности у средњем веку Облици физичког вежбања и надметања у Србији

Крајем VI и почетком VIII века средишњи део Балканског полуострва населили су Срби. У новонасељене крајеве пренели су свој језик, обичаје и културу, што подразумева и облике физичког вежбања које су упражњавали. Као ратнички народ, њихово вежбање је било усмерено на вештину руковања копљем и мачем, и на борбу (песничење и рвање). У додиру са Византијом, током ратовања пре свега, научили су и нове облике борења.

У XII веку Стефан Немања је успео да створи прву независну српску државу. Уједињењем српских племена, после вишегодишњих борби са Византијом, успешно је спровео осамостаљивање Србије. Династија Немањића владала је Србијом од XII до XV века. Током овог периода српско племство је имало организовано вежбање за своју децу. Стефан Немања је основао и први српски витешки ред „Свети Стефан“. Због тога су сви каснији српски краљеви имали у свом имену префикс Стефан, као симбол витешког реда. Поред овог реда витезова, временом су се оснивали и други редови: Орла, Вука, Змаја, Сокола, Светог Саве и др. Српски витезови су поред надметања на мегданима у Србији, учествовали и на витешким турнирима у Венецији, Угарској и многим другим градовима.

Обичан народ је имао своје облике надметања: бацање камена, трчање, рвање, песничење, борбе са копљем, мачем. Развој физичке културе се базирао на природним облицима кретања.

Витешка надметања су имала нешто другачију форму. Српски витезови нису имали турнире, већ мегдане. Разлика између турнира и мегдана је била у наоружању. Турнирска надметања су се водила углавном у једној дисциплини, а борци су били у тешким металним оклопима и опремљени само за борбу на коњима. Мегдан се одржавао у више дисциплина, а борци су били лакше опремљени и понекад су борбу настављали и пешке. Након обарања са коња, прелазило се на борбе мачем, па топузом и на крају рвањем. Мегдани су се организовали приликом најразноврснијих скупова: сабора, женидби, крунидби и разних верских свечаности. Приликом женидбе цара Душана, на пример, за госте свадбе поред гозбе је припремано и надметање: „Долазе витезови да се надмећу у ратничким вештинама. Из Византије, Бугарске, Угарске, Германије... Поред града витезови се утркују на коњима, надмећу у гађању стрелом, бацању ножева, топуза, копља, рвању...“

У нашој народној епској поезији често је опеван лик средњовековног витеза који је био непобедив у разним надметањима. У нашим народним песмама су опеване и дисциплине у којима су се „јунаци“ надметали: пешачке трке, бацање камена са рамена, гађање копљем и цилитом, гађање стрелом кроз прстен јабуке, борбе мачем и топузом, скакање у даљ и у вис преко препрека (коњи, копља). Јахање и лов су, такође, присутни као вештине у којима су се истицали поједини јунаци. Свестраност јунака је нарочито цењена у то време.

Стихови песме „Смрт војводе Каице“ најбоље описују разна надметања јунака:

„А Маџари игру започеше,
Прву игру, трка пешачкога;
Кад потрча Облацићу Раде,
Он натрча три стотин' Маџара
И шездесет деце Каравлаа,
Маџар–Јанка од Ердељ–Крајине.
А Маџари игру започеше,
Другу игру, кола Маџарскога;
Кад заигра Каица Радоња,
Он надигра три стотин' Маџара...
А Маџари игру започеше,
Трећу игру, скока јуначкога;
А кад скочи Облацићу Раде
Он надскочи три стотин' Маџара...
„А Маџари игру започеше,
Започеше камена с рамена;
Камен дође Каици војводи,
Кад се баци Каица војвода,
Он надбаци три стотин' Маџара...“

Поред витешких надметања, такмичања у брзини су постојала као посебна врста надметања. Места одржавања трка су се звала потечишта. Познате су три врсте трка: трке на коњима, касачке трке и трке пешака (трчање).

Када је Србија потпала под турску власт крајем XIV и током XV века, временом су се изгубили такмичарски облици физичке културе. Вежбало се само у војничке сврхе, односно за борбе које су вођене против Турака. Познато је да је Деспот Стефан Лазаревић, син кнеза Лазара, као угарски и турски вазал, учествовао у многим борбама и турнирима по Европи. Постоје записи да је организовао витешке игре и да је држао школе витешког борења.

Занимљиво је истаћи, да у данашње, савремено доба, група поштоваоца српске средњовековне историје се такмичи на начин како су то некад чинили наши средњовековни племићи.

Новинарска секција

